

Kämmekät

Kreetan keväässä

Anna ja Olle Meurling
Teksti ja kuvat: Anna Meurling
Pääkuva: Olle Meurling

Keväinen Kreeta peittyy taas kohta kirjavaan kukkamattoon. Villit kukat ja tuoksuvat yrtit kasvavat kaikkialla – teiden varsilla, oliivi- ja sitruspuulehdoissa, vuorten rinteillä ja rotkojen siimeksessä. Saarella tavataan lähes kaksituhatta kasvilajia, joista noin kaksisataa, eli kymmenisen prosenttia, on endeemisiä eli kotoperäisiä kasvilajeja. Kreetan luonnon ihmeistä ja yllätyksistä yksi erityisimmistä ovat kämmekät, nuo salaperäiset pienet ja koristeelliset kukat, joista edes kaikki paikalliset asukkaat eivät tiedä.

Kuva: Olle Meurling

Seurasin kerran kiinnostuneena muutaman kreetalaisen keski-ikäisen naisen keskustelua paikallisessa kukkakaupassa – seurue oli kauppiaan johdolla kerääntynyt ihastelemaan Kaukoidästä tuotettuja valkeita suuria orkideoita. En malttanut olla kysymättä, mitä seurue tuumasikaan Kreetan omista pikku orkideoista. – Hämmästys oli suuri, kukaan seurueesta ei ollut kuullutkaan niistä!

Toisaalta syrjäisen vuoristokylän tavernan pöydillä saattaa kevätkuukausina olla kymmenien kämmeköiden kimppuja, ja emäntä huitaisee naurahtaen kädellään – ”tuollahan niitä on rinteessä joka kevät sadoittain!” Aikoinaan saamani oppi orkideoitten juuriinkin menehtymisestä, mikäli ne poimitaan, on joutunut uuteen arvioon.

Kreetalla kasvaa kuutisenkymmentä kämmekkälajia alalajeineen. Näihin lukeutuvat monet alueelliset alalajit ja muunnelmat, useat lajit tekevät myös luontaisia hybridejä.

Niinpä luonnossaliikkuja saattaakin törmätä yllättäviin uusiin tulokkaisiin! Villit kämmevät jaetaan yleensä viiteen sukuun, joista eniten tavataan ophrys- ja orchissukujen edustajia.

Ophrys-orhot kasvavat heinäisillä rinteillä, usein Johanneksen leipäpuiden tai oliivi-puiden katveessa. Ophrys-nimi viittaa kreikankielen sanaan, joka merkitsee kulmakarvaa – kasvista kerättiin aikoinaan väriainetta kulmakarvojen ja hiusten värjäämiseen. Nämä koristeelliset pikku kukat houkuttelevat hyönteisiä ulkomuodollaan pölytyspuuhiin. Hiukan alle puolet Kreetan kämmekkälajikkeista kuuluu tähän sukuun, joka muutoinkin on levinnyt erityisesti Välimeren alueelle. Paikalliset asukkaat kutsuvat orhoja ”pikku mehiläisiksi”. Ophrys-suvusta löydetään useimmat Kreetan endeemiset yksilöt, ja niiden lajimäärittäminen onkin varsinaista salapoliisintyötä!

Orchissuvun orkideat esiintyvät usein suurina ryhminä, avoimilla niityillä niitä saattaa kasvaa kymmenittäin vieressä. Suvun nimi (orchis=kivekset, kreikan kieli) viittaa juurimukuloiden muotoon. Monien lajien yksittäiset kukat näyttävät tyylytellyn inhimillisiltä pikku ukoilta tai mekkoihin pukeutuneilta pikku eukoilta, ja ne ovatkin saaneet ihmishahmoon viittaavia nimiä. Yksi kauneimmista tämän suvun edustajista on valkokeltainen *Orchis pauciflora*, joka kukkii muutaman sadan metrin korkeudessa ylätasangoilla.

Anacamptissuvun edustaja on muiden muassa Suomen luonnostakin tuttu pyramidalis (kartiokalkkikämmevä), suvun nimi viittaa siitepölypussin poikkeukselliseen asentoon.

Dactylorizasuvun erityispiirre puolestaan on juuriin sormimainen muoto, josta suvun nimi on peräisin (dactylo=sormi, kreikan kieli).

Serapian eli kieliorkideasuvun edustajat on helppo erottaa muista kämmekkäsuvuista, mutta niiden tarkempi lajimääritys onkin varsin vaikeaa. Suku on saanut nimensä Egyptin mytologian hedelmällisyyden jumalan Serapiksen mukaan. Kukkaa pidettiin muinoin afrodiittisena ja siis hedelmällisyyttä lisäävänä.

Kreetan vahvasti kalkkikivinen ja mineraalipitoinen maaperä tarjoaa hyvän kasvualustan saaren kämmekkäkasveille. Ne ovat saaneet kasvaa ja kehittyä rauhassa asumattomilla seuduilla ja tiettömissä maastoissa.

Tämän päivän lisääntynyt rakentaminen ja ennen kaikkea voimakas laiduntaminen ovat kuitenkin kaventamassa kämmekköiden elinpiiriä. Uusia laidunmaita muokattaessa kämmekät katoavat ensimmäisinä. Kreetalaiset itse eivät ehkä riittävästi näe saarensa luonnon rikkauksia, vaan saattavat kohdella kämmekköiden tapaista erikoisuutta itsestäänselvyytenä. Toisaalta on ollut ihastuttavaa huomata, kuinka yhä uusia Kreetalla syntyneitä kasvitieteilijöitä alkaa kiinnostaa myös kotiseudun luonto – uusia teoksia Kreetan luonnosta on alkanut ilmestyä viime vuosien aikana. Ja onneksi olemme me, jotka vuosi vuoden jälkeen tulemme ihailemaan saaren keväistä kukkaloistoa ja puhumme sen puolesta!

Ja joka kevät ne tulevat, nämä ihanat pikku kämmekät, jotkut niistä nousevat maasta jo ennen vuodenvaihdetta.

Vuoden viimeisiä kuukausia kutsutaan myös Kreetan toiseksi pikku kevääksi. Silloin syksyn ensimmäisten sateiden jälkeen luonto alkaa uudelleen viheriöidä pitkän kuuman ja kuivan kesän jälkeen. Ja kämmekät ovat kuin suppilovahverot, kun vaivoin saa silmiinsä yhden, jo näkyy lähistöllä lukuisa parvi!

Kreetalle tullaan kaukaakin katsomaan kämmekköiden kukintaa. Varsinkin englantilaiset botanistit ja orkideaharrastajat kokoontuvat keväisin Kreetan ylätasangoille valokuvaamaan ja bongaamaan yhä uusia kämmekkälajeja. Myös muista Euroopan maista tullaan järjestetyille kukkamatkoille, osallistujat ovat niin ammattibotanisteja kuin ensi kertaa luonnossa liikkuvia ihmisiä, jotka yksinkertaisesti nauttivat luonnon tarjoamista elämyksistä. Jotkut ryhmät kulkevat kokonaisen viikon samalla kukkivalla tasangolla tutkien neliömetrin kerrallaan. Toiset ryhmät vaeltavat verkkaiseen tahtiin useilla alueilla saaden näin laajemman kuvan luonnon monimuotoisesta kevätukunnasta. Kaikille kulkijoille yhteistä on kuitenkin sienestäjistä poiketen se, että löytöpaikkoja ei pihdata, vaan jo kaukaa kutsutaan tuntematonkin katsomaan ja ihailemaan omia löytöjä. Kreetan luonnon ihmeiden ihastelussa jaettu kokemus lämmittää mieltä!

Lähdekirjallisuutta, mielenkiintoisia kirjoja:

Alibertis, A. (1985) The Orchids of Crete and Karpathos

La Grange, R. ja Ohmer, A. (1999) Orchids (of Crete)

Kretschmar, H. & G. ja Eccarius, W. (2004) Orchids Crete and Dodecanese

Perttula, P. & H. & Fragman-Sapir, O. (2008) Itäisen Välimeren kasviopas

